

ทบทวนเนื้อหาวิชาภาษาไทย

สาระหลักการใช้ภาษา

คำและสำนวน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิศัลย์ศยา รุดติษฐ์

คำและสำนวน

คำ หมายถึง คำพูดที่มนุษย์ใช้ติดต่อสื่อสารกัน อาจเป็นคำพยางค์เดียวหรือหลายพยางค์หรือเป็นกลุ่มคำก็ได้

ความหมายของคำ

๑. **ความหมายเฉพาะของคำ** แบ่งเป็น ความหมายตามตัว กับ ความหมายเชิงอุปมา และ ความหมายนัยตรง กับความหมายนัยประหวัด

- **ความหมายตามตัว** เป็นความหมายเดิมของคำเมื่อปรากฏในบริบท เช่น เต่า หมายถึง สัตว์ชนิดหนึ่ง

- **ความหมายเชิงอุปมา** เป็นความหมายของคำที่เกิดจากการเปรียบเทียบกับความหมายตามตัวของคำนั้น เช่น เต่า หมายถึง เชื่องช้า งุ่มง่าม

- **ความหมายนัยตรง** เป็นความหมายที่ปรากฏในพจนานุกรม ซึ่งอาจมีมากกว่า ๑ ความหมาย และจะเป็นความหมายตามตัวหรือความหมายเชิงอุปมาก็ได้

- **ความหมายนัยประหวัด** เป็นความหมายที่ทำให้นึกถึงหรือก่อให้เกิดความรู้สึกอื่นทั้งในทางที่ดีและไม่ดี (นัยประหวัด แปลว่า หวนนึกถึง) เช่น คฤหาสน์ หมายถึง เรือน แต่ผู้ฟังหรือผู้อ่านอาจนึกประหวัดไปถึง ความร่ำรวยหรูหราของผู้เป็นเจ้าของ

สรุป ความหมายนัยตรง เป็นความหมายตามที่ปรากฏในพจนานุกรม อาจเป็นความหมายตามตัว หรือความหมายเชิงอุปมาก็ได้ ส่วนความหมายนัยประหวัดเป็นความหมายที่คำนั้นก่อให้เกิดความรู้สึกต่างๆ กันไป อาจเป็นไปในทางที่ดีหรือไม่ดีก็ได้

๒. **ความหมายเทียบเคียงกับคำอื่น** คำในภาษา จำนวนไม่น้อยอาจมีความหมายเหมือนกัน คล้ายกัน ร่วมกัน ตรงข้ามกันหรือครอบคลุมคำอื่น ดังนี้

- **คำที่มีความหมายเหมือนกัน** เรียกว่า คำไวพจน์ เช่น

ช้าง ได้แก่คำว่า หัสดี หัสตินทร์ ภูษธร คช คชินทร์ คชาธาร คเชนทร์ หัตถิ ไอยรา สาร
ดุรงค์

ผู้หญิง ได้แก่คำว่า กัลยาณี กานดา กัญญา แก้วตา ดวงสมร ดรุณี นงคราญ นางพะงา
นงเยาว์ บังอร วนิดา พนิดา สายสมร สตรี สุดา มารศรี ยูพดี ยูพเรศ
ยุพิน อรไท อิศตรี

พระอาทิตย์ได้แก่คำว่า ตะวัน ไถง ทินกร ทิวากร ทิพากร ภาสกร ภาณุมาศ รวี ระพี สุริยา
สุริยัน สุริยง อังศุมาลี

พระจันทร์ ได้แก่คำว่า เตือน แชน แฉง ศศิ ศศิธร บุษลิน โสไม นิสากกร รัชนีกร
อย่างไรก็ตาม คำที่มีความหมายเหมือนกันอาจใช้แทนกันไม่ได้ในทุกกรณี ขึ้นอยู่กับระดับภาษา

โอกาส กาลเทศะและความงามในภาษาหรือการใช้โวหารภาพพจน์

ข้อสังเกตในการใช้คำที่ความหมายเหมือนกัน

๑. คำหนึ่งใช้ภาษาสุภาพ อีกคำหนึ่งใช้ภาษาไม่สุภาพ (ภาษาต่างระดับ) เช่น ศีรษะ / หัว
ภรรยา / เมีย

๒. ใช้เมื่อต้องการให้เป็นแบบแผน กับใช้เมื่อไม่ต้องการแบบแผน เช่น โบอนุญาตขั้บรถยนต์ /
ใบขับขี่ โรงภาพยนตร์ / โรงหนัง ผู้ชาย / สุภาพบุรุษ

๓. ใช้ในภาษาสำหรับเด็ก กับใช้ในภาษาสำหรับผู้ใหญ่ เช่น หม่า / กิน

๔. ใช้ในการแต่งคำประพันธ์ เช่น คำที่ความหมายว่า ช้าง

หัสดีรถนเรศอ้าง	อวสาน นีนา
นับอนาคตกาล	ห่อนพ้อง
ขัตติยายุทธ์บรรหาญ	คชคู กันแฮ
คงแต่เผื่อพี่น้อง	ตราบฟ้าดินกษัย

(ลิลิตตะเลงพ่าย)

- คำที่มีความหมายตรงข้ามกัน เช่น

ทุกข์ - สุข	ดี - ชั่ว	แพ้ - ชนะ
ขาว - ดำ	อ้วน - ผอม	รวบ - จน
ขวา - ซ้าย	หน้า - หลัง	รัก -เกลียด

- คำที่มีความหมายคล้ายกันหรือร่วมกัน เป็นคำที่มีความหมายส่วนหนึ่งร่วมกันแต่
ความหมายอีกส่วนหนึ่งต่างกัน เช่น

ตัด หั่น บั่น เชือด ปาด เฉือน มีความหมายร่วมกันคือ ทำให้ขาดด้วยของมีคม
ตัด หมายถึง ใช้มีดหรือกรรไกรตัดโดยไม่ต้องยกแขนขึ้น
หั่น หมายถึง ใช้มีดทำให้ขาดโดยมีเสียงหรือสิ่งอื่นรองรับ
บั่น หมายถึง ตัดให้เป็นท่อนๆ
เชือด หมายถึง ใช้ของมีคมตัดเข้าไปในเนื้อ
ปาด หมายถึง เอาส่วนที่ไม่ต้องการออกไป
เฉือน หมายถึง ใช้มีดบางตัดวัตถุออกไปเพียงบางส่วน

- **คำที่มีความหมายครอบคลุมคำอื่น** เป็นคำที่มีความหมายครอบคลุมรวมความหมายของคำอื่น ๆ หรือมีความหมายกว้างกว่าคำอื่น ๆ เช่น เครื่องเขียน มีความหมายครอบคลุมถึงสิ่งของเครื่องใช้ในการเขียนทั้งหมด เช่น ปากกา ดินสอ ยางลบ ไม้บรรทัด สมุด กระดาษ

การใช้คำ

เมื่อเข้าใจความหมายของถ้อยคำแล้ว ควรนำคำเหล่านั้นมาใช้ให้มีประสิทธิภาพตดยคำนี้ถึงหลักการใช้คำ ดังนี้

๑. ใช้คำให้ตรงความหมาย

คำที่มีความหมายนัยตรงและนัยประหวัด ต้องเลือกใช้ให้ชัดเจนไม่ให้เกิดความเข้าใจผิด โดยอาจใช้บริบทช่วยขยายความให้ชัดเจน เช่น เธอช่างแข็งข้ำเป็นเต่าคลาน

ไม่ใช้คำที่มีความหมายกำกวม เช่น น้องไม่กินข้าวเย็น หมายถึง ไม่กินอาหารมื้อเย็น / ไม่กินอาหารที่ไม่ร้อน หมอไปผ่าตัด หมายถึง หมอเป็นผู้ผ่าตัดคนไข้ / หมอได้รับการผ่าตัด

ใช้คำให้ตรงความหมายของคำ จะช่วยให้ไม่เกิดความสับสน เช่น

กีดกัน / กีดขวาง

กีดกัน หมายถึง กันท่า กันไม่ให้เป็นไปได้

เช่น พี่สาวของเธอชอบกีดกันฉันไม่ให้พบพี่ชายเธอ

กีดขวาง หมายถึง ทำให้เกะกะ เครื่องกั้นถนนหรือทางเดิน เครื่องกีดขวาง

เช่น อย่าจอดรถกีดขวางทางจราจร

คุณค่า / คุณภาพ

คุณค่า หมายถึง ค่า ความดี ราคา เช่น อาหารนี้มีคุณค่าต่อร่างกาย

คุณภาพ หมายถึง ลักษณะความดี ลักษณะประจำตัวของบุคคลหรือสิ่งของ เช่น

งานชิ้นนี้มีคุณภาพสมควรได้รับรางวัล

จุกจิก / จุบจิบ

จุกจิก หมายถึง จู้จี้ เล็กน้อย รวบรวน เช่น คุณป้าของฉันมีนิสัยจุกจิกจู้จี้จนคุณลุงรำคาญ

จุบจิบ หมายถึง การกินน้อยๆ ไม่เป็นมือเป็นคราว กินพำเพื่อที่ละเล็กละน้อย เช่น

เธออ้วนเพราะชอบกินจุบจิบทั้งวัน

แบบทดสอบ

๑. ข้อใดใช้คำได้ถูกต้อง

๑. รสชาติอาหารที่นี้ถูกคอกพวกเขา
๒. ชาวบ้านช่วยกันปรับปรุงดินเพื่อสร้างศาลาวัด
๓. ในที่สุดทุกคนออมชอมกันได้
๔. เขาเป็นคนที่คำนึงถึงผลประโยชน์ของตนเป็นที่ตั้ง

๒. คำว่า “ ดอกไม้ ” ในข้อใดมีความหมายตามตัว

๑. พุดจาภาษาดอกไม้ม
๒. ขอมอบดอกไม้ให้ด้วยใจรัก
๓. ดอกไม้จากสรวงสวรรค์วรรณคดี
๔. ขอมอบดอกไม้ในสวนไว้เพื่อมวลประชา

๓. ข้อใดใช้คำผิดความหมาย

๑. เมื่อเรานั่งพับขาไว้นาน ๆ ก็มักจะเป็นโรคเหน็บชา
๒. อย่าสร้างสรรคงานศิลปะ โดยตั้งความหวังว่าจะได้รับคำยกย่อง
๓. หลักสูตรดังกล่าวมุ่มผลิตบัณฑิตออกไปรับใช้ประชาชนและสังคม
๔. กระทั่งม่น้อยไม่มีให้เห็นแล้ว แต่กลับมีคฤหาสน์หลังมเหมาตั้งตระหง่านอยู่แทนที่

สำนวน

สำนวน คือ ถ้อยคำที่มีความหมายไม่ตรงตามความหมายปกติ แต่ใช้แพร่หลายเป็นที่เข้าใจ

๑. โครงสร้างของสำนวน มีทั้งคำเดียว เช่น เค็ม เทศน์ กิน

กลุ่มคำตั้งแต่ ๒ คำขึ้นไป เช่น ปักหลัก น้ำเน่า แจงสี่เบี้ย ช้องปากแตก สุกเอาเผากิน

รักพี่เสียดายน้อง สอนจะเข้ให้ว่ายน้ำ มือถือสากปากถือศีล ปลูกเรือนตามใจผู้อยู่ ผูกคู้ตามใจผู้นอน

ประโยค เช่น วัวหายล้อมคอก งูกินหาง แพะรับบาป

๒. ความหมายของสำนวน คือ เนื้อความโยงหรือเปรียบเทียบกับลักษณะนิสัย ความคิดและพฤติกรรมต่างๆ เช่น

๑. เกี่ยวกับลักษณะภายนอกและกิริยาท่าทาง เช่น ขูดด้วยปากตากด้วยตา ปากว่าตาขยิบ

๒. เกี่ยวกับลักษณะนิสัย เช่น หน้าไหว้หลังหลอก มือถือสากปากถือศีล งอมืองอตีน

๓. เกี่ยวกับจิตใจ เช่น ใจใหญ่ใจโต ตีตนก่อนไข้ ทองไม่รู้ร้อน

๔. เกี่ยวกับพฤติกรรม เช่น ตีงูให้หลังหัก นอนหลับไม่รู้ นอนคู้ไม่เห็น

๕. เกี่ยวกับการพูด เช่น ชักแม่น้ำทั้งห้า คอเป็นเอ็น พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง

๖. เกี่ยวกับการศึกษาและอบรมสั่งสอน เช่น ฝนทิ้งให้เป็นเข็ม ไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก

๗. เกี่ยวกับการความเป็นอยู่ การทำงาน เช่น หาเข้ากินค่า หากินด้วยลำแข้ง เป็นได้เป็นพาย

๓. หลักการใช้สำนวน

๑. ใช้ให้ถูกต้องตามความหมาย

๒. ใช้ให้เหมาะแก่กาลเทศะ

๓. ใช้ให้เหมาะแก่สถานการณ์

ตัวอย่างสำนวน

๑. สำนวนที่เกี่ยวกับพืช

๑. ชิงกีรีร่า ช่างก็แรง	- ต่างไม่ยอมลดละกัน
๒. ถึงพริกถึงขิง	- เผ็ดร้อนรุนแรง
๓. บัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น	- รู้จักผ่อนปรนเข้าหากัน
๔. ผักชีโรยหน้า	- การทำความดีเพียงผิวเผิน
๕. มะกอกสามตะกร้าปาไม่ถูก	- พุดจาตลบตะแลง

๒. สำนวนที่เกี่ยวกับสัตว์

๑. กบในกะลาครอบ	- ผู้ที่รู้น้อยแต่สำคัญว่าตนรู้มาก
๒. กินน้ำเห็นปลิง	- รู้สึกตะขิดตะขวงใจ
๓. เกล็ดปลาไหลกินน้ำแกง	- เกล็ดเขาแต่อยากได้ผลประโยชน์จากเขา
๔. ข้างงูไม่พันคอ	- ทำแล้วผลร้ายย้อนสู่ตัวเอง

๕. ชี้อ้างจับตักแตน - ลงทุนมากแต่ได้ผลน้อย
๖. ฆ่าควายอย่าเสียดาบพริก - ทำการใหญ่อย่าตระหนี่
๗. เนื้อเต่าอย่าเต่า - นำเอากำไรกลับไปลงทุนอีก โดยไม่ต้องใช้ทุนเดิม
๘. สุนัขจวนตรอก - ฮึดสู้อย่างไม่คิดชีวิต
๙. เลือช่อนเล็บ - เก่งกล้าแต่ไม่แสดงให้ปรากฏ
๑๐. เอาเนื้อหมูไปปะเนื้อช้าง - เอาทรัพย์จากคนที่มีน้อยไปให้ผู้ที่มากกว่า

๓. สำนวนที่เกี่ยวกับการกระทำ

๑. แกว่งเท้าหาเสี้ยน - หาเรื่องเดือนร้อนใส่ตัว
๒. เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน - เก็บเล็กผสมน้อย
๓. ขนทรายเข้าวัด - หาประโยชน์ให้ส่วนรวม
๔. ชักใบให้เรือเสีย - พุดหรือทำให้เขวออกนอกเรื่อง
๕. ตกกระไดพลอยโจน - จำเป็นต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง
๖. ตักน้ำใส่กะโหลกชะโงกดูเงา - ให้เจียมตัว
๗. ตำข้าวสารรอกหม้อ - หาแค่พอกินไปวัน ๆ
๘. น้ำขึ้นให้รีบตัก - มีโอกาสดีควรรีบทำ
๙. กระต่ายตื่นตูม - ตื่นตกใจโดยไม่สำรวจให้ถ่องแท้
๑๐. กบเลือกนาย - ผู้ที่ต้องการเปลี่ยนผู้บังคับบัญชาบ่อย ๆ
๑๑. กิ่งก่าได้ทอง - คนชั้นต่ำที่ได้ลาภยศเพียงเล็กน้อยก็ทำท่าหยิ่งผยอง
๑๒. ตีปลาหน้าไซ - พุดให้กิจการที่กำลังดำเนินไปด้วยดีเสียไป
๑๓. ชักแม่น้ำทั้งห้า - พุดจาหว่านล้อมเพื่อขอสิ่งที่ประสงค์
๑๔. ทرفี่ - คนอกตัญญู

แบบทดสอบ

๑. จงเติมสำนวนในข้อความต่อไปนี้ให้มีความสอดคล้องกัน

“ เขาเป็นคนประเภท.....ไม่น่าไว้ใจ กลับกลอกโลเลเดี๋ยวก็ไปเข้ากับฝ่ายโน้นเดี๋ยวก็มาเข้ากับฝ่ายนี้ “

๑. เด็กเลี้ยงแกะ

๒. นกสองหัว

๓. จับปลาสองมือ

๔. คดีในข้อ งอในกระดุก

๒. ข้อใดใช้สำนวนได้ถูกต้อง

๑. เขาอยากเป็นหัวหน้าชั้น แต่ปากก็บอกว่าไม่อยากเป็น เข้าทำนองปากว่าตาขยิบนั้นแหละ

๒. การที่ความลับรั่วไหลไปถึงฝ่ายตรงข้ามได้ก็แสดงว่าเธอเธอกระเซอกันรั่ว

๓. เมื่อทราบข่าวว่าทุกคนในชั้นสอบผ่านหมด ทุกคนดีใจยิ่งกับปลากระดีได้น้ำ

๔. พี่คนโตชอบล้อน้องชายคนเล็กแรงๆ เหมือนหมาหยอกไก่

๓. ลักษณะใดเป็นลักษณะของคนที่ไม่น่าไว้ใจมากที่สุด

๑. ปากว่าตาขยิบ

๒. คดีในข้อ งอในกระดุก

๓. ข้างนอกสุกใส ข้างในเป็นโพรง

๔. มะกอกสามตะกร้าปาไม่ถูก

๔. “ เขาเป็นคนฉลาด บอกเขาสั้นๆ เขาก็ทำตามได้ ไม่ต้อง..... “

๑. แฉงสี่เบี้ย

๒. จ้าจี้จ้ำไซ

๓. ปากเปียกปากแฉะ

๔. ชักแม่น้ำทั้งห้า

๕. “นางเห็นรูปสุวรรณอยู่ชั้นใน เอาจูปเงาะสวมไว้ให้คนหลง “ ความหมายแฝงของข้อความนี้ตรงกับสำนวนในข้อใด

๑. น้ำขุ่นอยู่ใน น้ำใสอยู่นอก

๒. ข้างนอกสุกใส ข้างในเป็นโพรง

๓. ข้างตายทั้งตัว เอาใบบัวปิด

๔. ข้างนอกขรุขระ ข้างในต๊ะตึงโพรง

๖. ข้อใดใช้สำนวนไม่ถูกต้อง

๑. เหตุการณ์ยังไม่เกิดขึ้นอย่าทำเป็นกระต่ายตื่นตูมไปเลย

๒. เขาเป็นลูกชาวนามาก่อนแต่กลับดูถูกชาวนา เข้าทำนองวัวลี้มตีน

๓. เด็กคนนี้ปัญญาไม่ดี สอนเท่าไรไม่รู้จักจำเหมือนตักน้ำรดหัวตอ

๔. เหมือนทำคุณบูชาโทษ ผมเป็นคนช่วยเขาแท้ๆ ยังถูกกล่าวหาว่าทำร้ายเขา

๗. สำนวนในข้อใดใช้กล่าวเพื่อเตือนสติ

๑. เเงตามด้ว

๒. ไว้เนื้อเชื่อใจ

๓. คอขาดบาดตาย

๔. บ้านเมืองมีชื่อมีแป